

تصویرسازی الگوی اقتصاد مقاومتی

در صنعت برق ایران

روزبه کمالی،* اله مراد سیف** و محمد احمدیان***

تاریخ پذیرش ۱۳۹۵/۷/۲۰

تاریخ دریافت ۱۳۹۴/۸/۸

صنعت برق به عنوان یکی از صنایع زیربنایی، نقش مهمی در توسعه بخش های مختلف اقتصادی و اجتماعی کشور برعهده دارد و از صنایع شبکه ای محسوب می شود. در این تحقیق، به دنبال تصویرسازی الگوی اقتصاد مقاومتی در صنعت برق ایران هستیم. رویکرد تحقیق حاضر از نوع کیفی و از نظر هدف کاربردی و توسعه ای و از نظر روش، توصیفی - تحلیلی و نظریه مبنایی است. به همین منظور ابتدا با فیش برداری کتابخانه ای از الگوهای اقتصاد مقاومتی و سپس تجزیه و تحلیل آن، ضمن بررسی تحریم ها، آسیب ها، ظرفیت ها و اهداف صنعت برق ایران و با تکنیک گلوله برفی تا حد اشباع نظری، مفاهیم و مقوله های محوری اقتصاد مقاومتی را تبیین و سپس با روش نظریه مبنایی، سیاست های کلی ابلاغی از اسفند ۱۳۵۷ تا اسفند ۱۳۹۲ کدگذاری باز و محوری و در نهایت ارتباط میان استفاده از ظرفیت ها برای رفع چالش ها و در جهت تحقق اهداف از طریق مصاحبه باز و بسته با خبرگان صنعت برق تعیین و الگوی اقتصاد مقاومتی آن ارائه شده است. یافته های تحقیق نشان می دهد که راهبردهای الگوی اقتصاد مقاومتی در صنعت برق جمهوری اسلامی ایران از نظر بازه زمانی تأثیرگذاری به راهبردهای ترمیم و بهبوددهنده، ظرفیت ساز و مقاوم ساز قابل تقسیم بندی است و بر ثبات و امنیت اقتصادی، پیشرفت همگام و فراتر از رشد اقتصادی کشور، تجدید ساختار صنعت برق، توسعه فضای رقابتی، توسعه بخش غیردولتی صنعت برق و رشد سهم انرژی های تجدیدپذیر است.

کلیدواژه ها: اقتصاد مقاومتی؛ صنعت برق؛ راهبرد

* استادیار دانشکده برق دانشگاه علوم و فنون هوایی شهید ستاری (نویسنده مسئول)؛

Email: roozbeh.kamali89@yahoo.com

** دانشیار دانشکده اقتصاد، دانشگاه جامع امام حسین (ع)؛

Email: Seif.1338@gmail.com

Email: m-ahmadian@sbu.ac.ir

*** استادیار دانشکده برق و کامپیوتر، دانشگاه شهید بهشتی؛

مقدمه

صنعت برق به عنوان یکی از صنایع زیربنایی، تأثیر گذاری چشمگیری بر سایر بخش های صنعتی، کشاورزی و خدماتی دارد. به طوری که رشد اقتصادی کشورها به شدت به صنعت برق وابسته است و به عنوان یکی از مهم ترین زیربناهای اقتصادی، نقش مهمی در توسعه اقتصادی و رفاه جامعه دارد. مزیت های انرژی الکتریکی از قبیل پاک بودن، سهولت مصرف و امکان تبدیل به سایر انواع انرژی بر اهمیت آن می افزاید. صنعت برق عهده دار مدیریت عرضه و تقاضای برق بوده و نقش محوری در صیانت از منابع ملی، حفظ محیط زیست، ارتقای بهداشت عمومی، رفاه اجتماعی و خوداتکایی برای توسعه پایدار کشور ایفا می کند. مدیریت عرضه و تقاضا و دسترسی عادلانه همگان به «برق مطمئن و پایا» و «متناسب با ظرفیت های ملی» به عنوان اساسی ترین اهداف صنعت برق کشورهاست.

ارتباط نزدیک رشد اقتصادی با صنعت برق به حدی است که کشورهای توسعه یافته دارای بالاترین سرانه برق مصرفی هستند. وجود علیت از مصرف انرژی به رشد اقتصادی به این مفهوم است که اقتصاد وابسته به انرژی الکتریسیته بوده و کمبود یا عدم دسترسی به این عامل سبب عملکرد ضعیف بخش تولید خواهد شد و کاهش اشتغال و درآمد را در پی خواهد داشت (Jumbe, 2004: 64). به دلایل گوناگون که مهم ترین آن به دولتی بودن صنعت برق مربوط می شود، این صنعت در مسیر بحران قرار گرفته و علاوه بر حذف نشاط کسب و کار بنگاهی از صنعت برق کشور، زمینه عدم بهره وری و اتلاف منابع را فراهم ساخته به نحوی که در بعضی از شاخص ها، وضعیت جهانی صنعت برق کشور ما شرایط نامطلوبی دارد (خویی، ۱۳۸۵: ۱۱). رشد فزاینده مصرف برق و نیاز به سرمایه گذاری متناسب با مصرف، ارتباط تنگاتنگ توسعه کشور و تأمین انرژی الکتریکی، لزوم رصد حرکت های نوین اقتصاد جهانی (صادقی شاهدانی و توکل نیا، ۱۳۹۰: ۶۶-۵۹)، وجود تنگناها از قبیل محدودیت های اعتبار ناشی از انحصار دولتی صنعت برق، ناتوانی دولت برای تأمین منابع مالی لازم جهت سرمایه گذاری های روزافزون مورد نیاز (اسلامی اندار گلی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۱۵-۱۰۱)، شکل سیاسی فرایندهای مداخله کننده در صنعت برق و بحث کیفیت برق در ارائه خدمات (مشهور، ۱۳۹۰: ۴۱-۳۴)، فرسودگی خطوط انتقال و پست های فشارقوی (مرکز پژوهش های مجلس، ۱۳۹۱: ۲۴-۱) از عمده ترین مسائل و مشکلات صنعت برق به حساب می آیند.

از طرفی، یکی از راهکارهای اصولی و اجتناب‌ناپذیر برای دستیابی به اهداف اساسی انقلاب و تحقق «عدالت و پیشرفت»^۱ و مقابله با فشارهای اقتصادی استکبار، حل مسائل اساسی و رفع آسیب‌پذیری‌های اقتصادی و صنایع مرتبط با آن و به‌طور ویژه صنعت برق به‌عنوان موتور توسعه اقتصادی است. از الزامات چنین اقتصادی، وجود الگوی اقتصادی است که بتواند در شرایط چالش عمل کند و از اهداف اساسی انقلاب منحرف نشود. این الگو که از سوی رهبر فرزانه انقلاب «الگوی اقتصاد مقاومتی» نام گرفته، در شرایط فعلی و تشدید تحریم‌ها یکی از ضروریات اصلی است که کشور برای بقای نظام و پیگیری اهداف اساسی خود باید به دنبال تحقق آن باشد.

رهبر معظم انقلاب در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت تعریف جامعی از اقتصاد مقاومتی ارائه فرمودند: «اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصاد داشته باشیم که هم روند رو به رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند. یعنی وضع اقتصادی کشور و نظام اقتصادی جوری باشد که در مقابل ترندهای دشمنان که همیشگی و به شکل‌های مختلف خواهد بود، کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار ریاست محترم جمهوری و اعضای دولت به مناسبت هفته دولت، ۱۳۹۱/۶/۲).^۲ چنین وضعیتی نشانگر کمبود یک نظام جامع و الگویی یکپارچه در حوزه اقتصاد و صنایع مرتبط با آن است. الگویی که ضمن رعایت ملاحظات امنیتی و رفع آسیب‌پذیری‌های اقتصاد ملی و صنایع مرتبط با آن، مدیریت اصولی و مدبرانه امور اقتصادی کشور در تمام سطوح راهبردی، عملیاتی و اجرایی را به‌دست گرفته و قادر باشد نه تنها چالش‌هایی مانند تحریم‌های اقتصادی را مدیریت و کم‌اثر کند، بلکه به روند پیشرفت اقتصادی کشور سرعت بخشد. به بیان دیگر الگوی اقتصاد مقاومتی باید بتواند در برابر چالش‌ها و فشارهای بیرونی از خود مقاومت نشان دهد. صنعت برق به‌عنوان موتور توسعه اقتصادی کشور، یکی از بخش‌های اصلی این الگوست و نقش مهمی در تحقق پیشرفت و تأمین عدالت به‌عنوان اهداف اساسی انقلاب اسلامی دارد. لذا مسئله اصلی این تحقیق، «عدم ملاحظه کافی در تعیین نقش صنعت برق در الگوهای اقتصاد ملی و به‌طور خاص الگوی

۱. دهه چهارم انقلاب از سوی مقام معظم رهبری به‌عنوان دهه پیشرفت و عدالت نام‌گذاری شده است.

اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران است» که این پژوهش به آن خواهد پرداخت. اهمیت نقش صنعت برق در الگوی اقتصاد مقاومتی بدان اندازه است که می‌توان آن را موتور توسعه اقتصادی کشور به‌شمار آورد. الگویی که در آن نقش صنعت برق به‌درستی مشخص شده باشد نه تنها ادبیات اقتصادی جدیدی را در سطح ملی تولید می‌کند، بلکه بر غنای ادبیات اقتصاد مهندسی برق در سطح بین‌المللی می‌افزاید و به مبنایی راهبردی برای تصمیم‌گیرندگان سطوح مختلف مدیریت صنعت برق بدل خواهد شد.

هدف اصلی این تحقیق «تدوین الگوی اقتصاد مقاومتی صنعت برق جمهوری اسلامی ایران است» و به این سؤال اصلی تحقیق که عبارت است از «الگوی اقتصاد مقاومتی صنعت برق جمهوری اسلامی ایران کدام است؟» پاسخ داده می‌شود.

۱. مبانی و چارچوب نظری

۱-۱. پیشینه پژوهش

مفهوم اقتصاد مقاومتی که مقام معظم رهبری مطرح و ابعاد کلان آن را در سخنرانی‌های سال‌های اخیر تبیین کرده‌اند، اگرچه در ادبیات اقتصاد جهانی وجوه تشابهی با تاب‌آوری اقتصادی دارد، اما به لحاظ ویژگی‌های خاص نظام جمهوری اسلامی ایران مفهوم نو در ادبیات اقتصادی محسوب می‌شود. به همین دلیل جز مواردی معدود که در مقالات بیگانه به موضوع اقتصاد خودترمیم پرداخته شده، سابقه‌چندانی در جهان اقتصاد ندارد اما تعدادی مقاله، رساله دکترای و مطالعات گروهی به شرح زیر تا حدودی به آسیب‌های اقتصاد ملی و ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی پرداخته‌اند. ترابزاده جهرمی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)» به ارائه مدل مفهومی سخنان ایشان پیرامون ابعاد، ویژگی‌ها و الزامات اقتصاد مقاومتی پرداخته‌اند. سیدموسی خادمی (۱۳۸۷) در رساله دکترای خود با عنوان «بررسی و شناخت تهدیدات اقتصاد ملی و ارائه الگوی ارزیابی آنها» که در دانشگاه عالی دفاع ملی آن را به پایان رسانده است به عوامل بالقوه تهدیدزا مانند تحریم و عوامل بالفعل تهدیدات اقتصادی شامل مشکلات و آسیب‌های اقتصاد ملی پرداخته است. هالگیت از اصطلاحی به نام «تاب‌آوری اقتصادی» برای اشاره به توان خودساخته یک اقتصاد برای بهبود یا انطباق با آثار شوک‌های

برونزای مخالف استفاده کرده است. این اصطلاح با تعریفی که از آن شده، نزدیک‌ترین مفهوم به (اقتصاد مقاومتی) در ادبیات رایج کشور ماست. وی عنوان می‌کند که تاب‌آوری اقتصاد عبارت است از اقتصاد در برابر شوک‌های خارجی و خطرناک خود را بازیابی و در برابر تأثیرات آن مقاومت کند (Hallegate, 2014: 115-116). تاب‌آوری اقتصاد عبارت است از توانایی اقتصاد ملی برای کاهش اثرات بحران، انتقال تأثیرات بحران و بازیابی سریع بعد از بحران است (Alexander, 2013: 2707-2708). تاب‌آوری اقتصادی توانایی اقتصاد برای کاهش احتمالی واقع شدن بحران یا حداقل کاهش اثرات اعمالی بحران است و توانایی حفظ خروجی اقتصاد در برابر عواقب ناشی از شوک‌هاست و انعطاف ساختار اقتصادی که آن را در بازیابی سریع از بحران اقتصادی کمک می‌کند (Lisnyak, 2015: 511-512). آنجئون بیان می‌دارد که اصطلاح تاب‌آوری اقتصادی به دو مفهوم به کار می‌رود: اول توانایی اقتصاد برای بهبود سریع از شوک‌های اقتصادی تخریب‌کننده خارجی؛ دوم، توانایی اقتصاد برای ایستادگی در برابر آثار این شوک‌ها (Angeon and Bates, 2015: 140-141).

به‌طور کلی، تاب‌آوری اقتصادی ممکن است ایستا یا پویا باشد. تاب‌آوری اقتصادی ایستا به مفهوم توان یا ظرفیت یک سیستم برای جذب یا منعطف شدن در برابر خطر یا زیان است. در تعریف عمومی‌تر آنکه ملاحظات پویا بودن شامل ثبات را نیز در خود دارد، تاب‌آوری اقتصادی به توان یک سیستم برای بهبود از شوکی پایدار گفته می‌شود (Roze, 2013: 73-74). آنچه که اندیشمندان بیگانه در مقالات خود مورد بررسی قرار داده‌اند، عمدتاً مبتنی بر شوک‌های وارده به یک اقتصاد استوار است که دوره زمانی آن مقطعی مفروض است. البته نباید این موضوع را نادیده گرفت که بسیاری از ابعاد و مؤلفه‌هایی که در پژوهش‌های بیگانه مورد نظر اندیشمندان بوده با مواردی که در اقتصاد مقاومتی باید لحاظ شود مطابقت دارد اما وجه اصلی تفاوت این دو مفهوم را می‌توان در رویکردهای ملاحظات امنیت اقتصادی و به‌ویژه در بعد مسائل ارزشی یافت. در پژوهش‌های انجام شده بیگانه عمدتاً رویکرد مادی‌گرا بر نگرش نویسنده حاکم بوده و این در حالی است که یکی از ابعاد اصلی و ملاحظات مؤثر بر اقتصاد مقاومتی حفظ ارزش‌های اسلامی و الهی و توجه به اهداف اصلی انقلاب (پیشرفت اقتصادی و عدالت اجتماعی) است، موردی که در نگاه مادی‌گرای حاکم بر اقتصاد جهانی موضوعیت ندارد.

در مطالعات گروهی دوره پنجم مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی که تحت عنوان «راهبردهای ارتقای بهره‌وری ملی با رویکرد جهاد اقتصادی» انجام شده است، پس از تحلیل ظرفیت‌ها و آسیب‌های اقتصاد ملی، فهرستی از آسیب‌ها و ظرفیت‌های اقتصاد ملی را به تأیید خبرگان اقتصادی رسانده و به ارائه راهبردهای ارتقای بهره‌وری ملی پرداخته‌اند (مطالعات گروهی دوره پنجم مدیریت راهبردی نظامی، ۱۳۹۲: ۳۷۸-۳۲۰). در مطالعات گروهی دوره ششم مدیریت راهبردی نظامی که در دانشگاه عالی دفاع ملی تحت عنوان «الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در برابر تحریم‌های استکبار جهانی» ضمن تکمیل کردن مطالعات قبلی؛ فهرستی از آسیب‌ها و ظرفیت‌های اقتصاد ملی را ارائه و ضمن بررسی تحریم‌های استکبار جهانی در نهایت الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران را ارائه داده‌اند. مفاهیم مربوط به تحریم‌های جهانی و آسیب‌ها، ظرفیت‌ها و اهداف اقتصاد ملی که در این مطالعات گروهی تبیین شده، جمع‌بندی و در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. مفاهیم مرتبط با تحریم‌های جهانی

مفاهیم	مقوله محوری
۱. مخالفت نهادهای مالی و پولی بین‌المللی مانند بانک جهانی یا صندوق بین‌المللی پول با دادن وام‌های بانکی؛ ۲. ضبط حساب مالی بانک‌های ایرانی؛ ۳. جلوگیری از تداوم فعالیت بانک‌های ایرانی؛ ۴. تعیین محدودیت کمی و مالی حجم صادرات مجاز ایران؛ ۵. لغو عضویت ایران در سازمان‌های بین‌المللی؛ ۶. ممنوعیت سرمایه‌گذاری شرکت‌های فراملیتی در صنایع نفت و گاز ایران؛ ۷. قطع صادرات نفت و گاز ایران؛ ۸. قطع واردات ایران	تحریم

مأخذ: مطالعات گروهی دوره ششم مدیریت راهبردی نظامی، ۱۳۹۳: ۴۳۵-۴۱۰.

نوآوری این تحقیق نسبت به تحقیقات قبل، در تبیین نقش صنعت برق ایران در الگوی اقتصاد کشور است که بتواند در شرایط چالش‌ها و شوک‌های اقتصادی ضمن داشتن انعطاف‌پذیری لازم، زیرساخت‌های لازم برای پیشرفت اقتصادی و تحقق عدالت اجتماعی که از اهداف اساسی انقلاب اسلامی است، پیگیری کند.

۲. الگوی اقتصاد مقاومتی

ترابزاده جهرمی، الگوی اقتصاد مقاومتی را در یک مقوله محوری و چهار مقوله اساسی به

همراه مفاهیم مرتبط با آن، به شرح جدول ۲ در نظر گرفته است. در این الگو بر فرایندهای اقتصادی تا تحویل نتیجه و بر مدیریت نظام اقتصادی و عوامل مؤثر بر آن (اهرم‌های مقاومت بخش) در بستری از زیرساخت‌های فراهم شده و در راستای راهبردهای کلان اقتصادی تأکید شده است (تراب‌زاده جهرمی، ۱۳۹۲: ۴۳-۴۱).

جدول ۲. مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با اقتصاد مقاومتی

مفاهیم	مقوله‌ها
۱. تولید ملی؛ ۲. رفع موانع تحقق تولید ملی؛ ۳. مبارزه با مفسدات اقتصادی؛ ۴. قانونگذاری حمایتی؛ ۵. فرهنگ‌سازی تولید ملی؛ ۶. ایجاد احساس امنیت سرمایه‌گذاری؛ ۷. فرهنگ‌سازی مصرف؛ ۸. شفافیت و عدالت در اطلاع‌رسانی	زیرساخت‌های اقتصادی مقاومتی
۱. نگاه بلندمدت و مستمر در برنامه‌ریزی؛ ۲. نوآوری و خلاقیت در مدیریت اقتصادی؛ ۳. سیاستگذاری تولیدمحور؛ ۴. انسجام سیاستی و اجرایی در اقتصاد؛ ۵. ارتقای کارایی در مدیریت منابع؛ ۶. ارتقای مسئولیت اجتماعی صنعت؛ ۷. نگاه واقع‌بینانه به اقتصاد	مدیریت اقتصادی
۱. ارتقای تولید ملی؛ ۲. مدیریت مصرف؛ ۳. جهاد اقتصادی؛ ۴. توزیع عادلانه، هوشمندانه و هدفمند منابع؛ ۵. قطع وابستگی به نفت؛ ۶. رشد صادرات و مدیریت واردات؛ ۷. استراتژی جنگ نامتقارن اقتصادی؛ ۸. اقتصاد کارآفرینی؛ ۹. اقتصاد دانش‌بنیان؛ ۱۰. حمایت از کار و سرمایه ایرانی؛ ۱۱. مردمی‌سازی اقتصاد	راهبردهای اقتصادی
۱. اثبات کارآمدی نظام اقتصادی کشور؛ ۲. اقتصاد قوی و پایدار؛ ۳. استقلال؛ ۴. اقتدار بین‌المللی و بقای کشور؛ ۵. مرجعیت بین‌المللی؛ ۶. تحقق و اعتلای عزت اسلامی؛ ۷. عدالت اجتماعی	اهداف

مأخذ: تراب‌زاده جهرمی، ۱۳۹۲: ۴۲.

سیف نیز اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران را در چهار مؤلفه: رشد اقتصادی، عدالت اقتصادی، ثبات اقتصادی و تاب‌آوری اقتصادی معرفی و راهبردهای چهارگانه مقابله، خنثی‌سازی، ترمیم و تضعیف منطبق با مسئله تحریم‌های اقتصادی غرب را تشریح و در جدول ۳ ارائه کرده است (سیف، ۱۳۹۱: ۱۶-۱۴).

جدول ۳. مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی

مفاهیم	مقوله‌ها
۱. درون‌زایی رشد؛ ۲. نرخ بالای رشد؛ ۳. توازن رشد؛ ۴. پایداری رشد	رشد اقتصادی
۱. تأمین اجتماعی؛ ۲. رانت‌زدایی؛ ۳. محرومیت‌زدایی؛ ۴. فسادزدایی	عدالت اقتصادی
۱. ثبات اقتصادی؛ ۲. انضباط مالی؛ ۳. کنترل تورم؛ ۴. کنترل بیکاری	ثبات اقتصادی
بازدارندگی: ۱. توسعه مبادلات پایاپای تجاری؛ ۲. به‌کارگیری ظرفیت ایرانیان خارج؛ ۳. استفاده از طلا برای تسویه حساب؛ ۴. فعال‌سازی دیپلماسی اقتصادی؛ ۵. استفاده از ظرفیت کشورهای بی‌طرف؛ ۶. استفاده از شرکت‌های خصوصی داخلی و خارجی؛ ۷. به‌کارگیری بیمه‌های داخلی	راهبردهای تاب‌آوری اقتصادی
خنثی‌سازی: ۱. خودکفایی در محصولات راهبردی؛ ۲. توانمندسازی بخش خصوصی و فعال‌سازی ظرفیت‌های داخلی؛ ۳. توسعه زیرساخت‌ها؛ ۴. حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان و پارک‌های فناوری؛ ۵. اجرای سیاست‌های اصل (۴۴)؛ ۶. بهبود فضای کسب و کار؛ ۷. تقویت و توسعه نظام استاندارد ملی	
جذب و ترمیم: ۱. اصلاح الگوی مصرف خانوار؛ ۲. اصلاح الگوی مصرف انرژی؛ ۳. اصلاح الگوهای کشت و آبیاری؛ ۴. اصلاح نظام بودجه‌ریزی عمومی؛ ۵. اصلاح الگوی مصرف منابع در تولید؛ ۶. اصلاح نظام اداری و تحقق حکمرانی خوب؛ ۷. اصلاح الگوی یارانه‌ها در بودجه عمومی	
پخش و تضعیف: ۱. سهمیه‌بندی حامل‌های انرژی؛ ۲. سهمیه‌بندی ارز دولتی؛ ۳. سهمیه‌بندی مسافرت‌های خارجی؛ ۴. سهمیه‌بندی نهاده‌های دامی و کشاورزی؛ ۵. تخصیص سهمیه غذایی به دهک‌های پایین درآمدی؛ ۶. سهمیه‌بندی منابع یارانه‌های نظام بانکی؛ ۷. سهمیه‌بندی منابع یارانه‌های بودجه عمومی	

مأخذ: سیف، ۱۳۹۱: ۲۰-۱۸.

سیف و کمالی نیز ضمن بررسی مفاهیم و مقوله‌های محوری کارایی تخصیصی و انطباقی اقتصاد و سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری، الگوی پارادایمی و شرایط علی، بسترساز، محیطی، محوری، راهبردها و پیامدها را ارائه کرده‌اند. در این الگو برای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی و رفع چالش‌های حاصل از تحریم، سیاست‌های عملی احصاء شده در سه مؤلفه: بهبود و ترمیم، ظرفیت‌ساز و مقاوم‌ساز برای به‌کارگیری ظرفیت‌های اقتصاد ملی در تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی (رشد، ثبات، عدالت و تاب‌آوری) تبیین شده است. در جدول ۴ جمع‌بندی سیاست‌های عملی در الگوی اقتصاد مقاومتی ارائه شده است.

جدول ۴. سیاست‌های عملی اقتصاد مقاومتی

ابعاد	مؤلفه‌ها		
	تاب‌آوری	عدالت	ثبات
بهبود و ترمیم	تمرکززدایی تسهیل تجاری کارایی قضایی	توزیع عادلانه همیاری اجتماعی حمایت هدفمند	ساماندهی بازار نظارت اثربخش مفاسدزدایی
ظرفیت ساز	خوداتکایی کارایی مالیاتی نوسازی صنعتی	خدمات عمومی اثربخش توسعه بیمه‌ای نظام ملی سلامت	مدیریت ارزی کنترل تورم مدیریت واردات
مقاوم ساز	امنیت غذایی حکمرانی خوب تنوع تجاری	اشتغال پایدار رانت‌زدایی اثربخشی مالیاتی	اقتصاد مردم پایه انضباط مالی ثبات سیاستی

مأخذ: سیف و کمالی، ۱۳۹۳: ۳۴.

۳. صنعت برق

به‌طور کلی دو الگوی متداول برای اداره امور صنعت برق وجود دارد که متناظر با درجه تغییرات، در دوسر طیف انحصاری- رقابتی قرار دارد. انحصار در کلیه سطوح، اولین ساختار متداول صنعت برق می‌باشد که در آن یک نهاد (خصوصی یا دولتی) انحصار تولید، توزیع و فروش برق به مصرف‌کننده نهایی را در اختیار دارد و در آن رقابت و حق انتخاب برای فروشنده و خریدار وجود ندارد. در الگوی رقابتی نیز این صنعت از بازیگران متعددی با نقش‌ها و وظایف منحصر به فرد تشکیل شده که طبق مقرراتی رقابت‌محور برای تأمین برق، کاهش هزینه‌ها و افزایش بهره‌وری با همدیگر رقابت می‌کنند (افشار و ریاحی، ۱۳۸۸: ۴). در ساختار سنتی به‌رغم پیشرفت‌های فناوری حاصل شده در ساخت نیروگاه‌های با ظرفیت کوچک و بازده بالا و طبیعتاً افزایش تعداد تولیدکنندگان مستقل که زمینه رقابت بیشتر را بین تولیدکنندگان فراهم می‌کنند، آن‌گونه که انتظار می‌رفت رقابت ایجاد نشد. دلیل این امر عدم دسترسی آزاد تولیدکنندگان مستقل به شبکه و محدود نمودن ایشان در استفاده از امکانات شبکه انتقال بود، به‌طوری که شرکت‌های با ادغام عمودی اجازه دسترسی دیگران به شبکه انتقال خود را نمی‌دادند و همین امر موجبات ایجاد تغییر در ساختار صنعت برق که بعدها از آن تحت عنوان «تجدید ساختار»، «مقررات‌زدایی» و یا «تجدید قوانین» نام برده شده است را فراهم کرد (مشهور، ۱۳۹۰: ۱۱). در محیط تجدید ساختار یافته، شبکه انتقال در انحصار شرکت خاصی نبوده و همه تولیدکنندگان و

مصرف کنندگان امکان دسترسی آزاد به شبکه انتقال را دارند. این ایده قبلاً در صنایع مخابرات، هواپیمایی و راه آهن انجام شده و کارایی آن به اثبات رسیده بود. در این راستا و در اولین گام سه بخش اصلی سیستم قدرت یعنی تولید، انتقال و توزیع از یکدیگر جدا شدند و به کلیه مالکان تولید و مصرف کنندگان اجازه داده شد تا به هر بخش از سیستم انتقال که تمایل دارند، دسترسی داشته باشند. اجازه دسترسی به شبکه انتقال بدون ایجاد ممانعت از سوی مالکان انتقال تحت عنوان دسترسی باز شناخته می شود (افشار و ریاحی، ۱۳۸۸: ۵-۳). به طور کلی دو هدف عمده در تجدید ساختار صنعت برق دنبال می شود. هدف اول ایجاد رقابت در تولید و مصرف انرژی الکتریکی با فراهم کردن یک فضای رقابتی و تعیین قیمت انرژی از طریق تعادل بین عرضه و تقاضا بوده و هدف دوم غیرمتمرکز کردن نهاد تصمیم گیری در جهت کاهش بار مسئولیتی بهره بردار شبکه و افزایش شفافیت عملکرد و بهبود بهره وری در بازار رقابتی است (استافت، ۱۳۸۹: ۲۱۳).

۱-۳. آسیب ها، اهداف و ظرفیت های صنعت برق ایران

محمود عجمی و چند نفر از مدیران ارشد توانیر در سال ۱۳۸۴ در یک طرح تحقیقاتی با عنوان «آرمان صنعت برق ایران» به تعیین شاخص ها و آرمان های صنعت برق ایران در زمینه: مدیریت، نیروی انسانی، مشتریان، فنی، نظام اطلاعات، محیط زیست، اقتصادی و مالی و ایمنی پرداخته و در هر کدام از ابعاد فوق به بیان شاخص های تعالی سازمانی به عنوان معیاری قابل اتکا اشاره کرده که در صورت دسترسی به آن، صنعت برق ایران از نظر شاخص های این صنعت در حد مطلوبی قرار خواهد گرفت. در جدول ۵ جمع بندی این پروژه تحقیقاتی مرتبط با عنوان تحقیق حاضر ارائه شده است.

جدول ۵. رویکردها و اهداف صنعت برق ایران

اهداف	رویکردها
۱. رشد مدیریت علمی و تفکر سیستمی؛ ۲. رشد مدیریت دانش؛ ۳. اصلاح الگوی مصرف؛ ۴. رشد انرژی های نو؛ ۵. رشد فناوری های صنعت برق؛ ۶. کاهش آلودگی های نیروگاه ها؛ ۷. رشد بازار برق؛ ۸. تعرفه بندی مناسب و پلکانی؛ ۹. رشد ایمنی افراد، تأسیسات و محصولات؛ ۱۰. رشد قابلیت اطمینان شبکه؛ ۱۱. خصوصی سازی	۱. ارتقای مدیریت و منابع انسانی؛ ۲. ارتقای مشتری مداری؛ ۳. ارتقای ابعاد فنی و تجهیزاتی؛ ۴. ارتقای نظام اطلاعات؛ ۵. حفظ محیط زیست؛ ۶. رشد اقتصادی، مالی و ایمنی

مأخذ: عجمی و همکاران، ۱۳۸۴: ۳۳۵-۲۱۷.

سیدمحمد اعرابی در سال ۱۳۹۱ در پروژه‌های تحقیقاتی برای وزارت نیرو به تعیین «برنامه‌ریزی راهبردی بخش برق و انرژی» پرداخته است. در این گزارش اهداف راهبردی بخش برق و انرژی وزارت نیرو و شاخص‌های آن تعیین و سپس به تجزیه و تحلیل محیط خارجی و داخلی بخش برق و انرژی و تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی تأثیرگذار بر این بخش پرداخته و با اولویت‌بندی و تعیین راهبردهای محوری، در نهایت راهبردهای مصوب را مشخص نموده است. در جدول ۶ جمع‌بندی ظرفیت‌ها و آسیب‌های صنعت برق ایران و در جدول ۷ جمع‌بندی اهداف و راهبردهای مرتبط با عنوان تحقیق حاضر ارائه شده است.

جدول ۶. ظرفیت‌ها و آسیب‌های صنعت برق ایران

ظرفیت‌ها	آسیب‌ها
۱. کاهش یارانه‌های برق؛ ۲. بهبود فضای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی؛ ۳. فراوانی و تنوع در منابع انرژی اولیه در دسترس کشور؛ ۴. بهبود فرهنگ مصرف برق در بخش‌های مختلف کشور؛ ۵. بهبود روند توسعه تکنولوژی‌های مرتبط با عرضه و تقاضای برق؛ ۶. افزایش توان تخصصی بخش خصوصی فعال در زمینه برق؛ ۷. افزایش ظرفیت‌های قانونی و مقررات مرتبط با افزایش ظرفیت‌های قانونی و مقررات مرتبط با بخش خصوصی؛ ۸. فراوانی منابع انسانی کارآمد؛ ۹. توان وزارت نیرو در مدیریت و اجرای پروژه؛ ۱۰. توان وزارت نیرو در تعمیرات و نگهداری تجهیزات صنعت برق؛ ۱۱. سطح تحصیلات نیروی انسانی؛ ۱۲. میزان دسترسی به اطلاعات؛ ۱۳. توان تبادل برق با کشورهای منطقه؛ ۱۴. وجود بازار برق در کشور؛ ۱۵. وجود شبکه به هم پیوسته برق در کشور؛ ۱۶. امکان اداره شبکه برق به صورت محلی، منطقه‌ای و ملی؛ ۱۷. امکان ارائه خدمات مخابراتی با استفاده از شبکه‌های برق؛ ۱۸. توان تدوین استانداردهای مصرف برق؛ ۱۹. صادرات خدمات فنی و مهندسی؛ ۲۰. ارتباط مناسب با مراکز علمی و تحقیقاتی داخلی	۱. غیرواقعی بودن تعرفه‌های فروش برق؛ ۲. افزایش نامتناسب تقاضای برق؛ ۳. نبود مدیریت واحد انرژی در کشور؛ ۴. فشارهای غیرکارشناسی مؤثر بر صنعت برق؛ ۵. کاستی قوانین و مقررات حمایتی از بخش خصوصی؛ ۶. وجود برق دزدی (استفاده غیرقانونی از برق)؛ ۷. عدم آگاهی مردم نسبت به ارزش واقعی انرژی؛ ۸. نرخ تورم بالا (افزایش سطح عمومی قیمت‌ها)؛ ۹. افزایش نرخ ارز؛ ۱۰. عدم همکاری سایر دستگاه‌ها در اجرای استانداردهای مصرف؛ ۱۱. ورود تجهیزات و تکنولوژی‌های پر مصرف برق؛ ۱۲. فرسودگی تجهیزات توزیع برق و بالا بودن تلفات؛ ۱۳. وضعیت نامطلوب نظام کنترل و نظارت بر اجرای برنامه‌ها؛ ۱۴. وضعیت نامطلوب مدیریت مالی؛ ۱۵. کندی روند خصوصی سازی در بخش برق و انرژی؛ ۱۶. وضعیت نامطلوب در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری مدیریت منابع انسانی؛ ۱۷. ضعف در تأثیرگذاری بر تقاضا و الگوی مصرف برق؛ ۱۸. پایین بودن راندمان تولید برق؛ ۱۹. کاربرد نداشتن نتایج تحقیقات؛ ۲۰. پایین بودن توان کنترل آثار زیست محیطی انرژی؛ ۲۱. پایین بودن بخش در جلب حمایت دولت؛ ۲۲. ضعف مدیریت امور مشترکین در بخش؛ ۲۳. پایین بودن مدیریت پدافند غیرعامل و بحران در بخش؛ ۲۴. ناکارآمدی مدیریت سیستم‌های اطلاعاتی؛ ۲۵. ناکارآمدی مدیریت بازاریابی به منظور صادرات؛ ۲۶. ناکارآمدی مدیریت امور بین‌الملل و میزان حضور در مجامع جهانی

جدول ۷. اهداف و راهبردهای بخش برق و انرژی وزارت نیرو

اهداف راهبردی	راهبردها
۱. رشد بخش غیردولتی؛ ۲. رشد انرژی‌های نو؛ ۳. اصلاح الگوی مصرف؛ ۴. توسعه پایدار؛ ۵. رشد بهره‌وری؛ ۶. کاهش تلفات؛ ۷. تجدید ساختار؛ ۸. امنیت عرضه برق؛ ۹. افزایش خوداتکایی؛ ۱۰. بهره‌گیری از فناوری‌های نوین	۱. بهبود فضای کسب و کار، توسعه خصوصی‌سازی و گسترش مشارکت و ارتقای توانمندی بخش‌های خصوصی و تعاونی در حوزه برق و انرژی؛ ۲. ارتقای توانمندی در تولید برق از انرژی‌های نو و تجدیدپذیر؛ ۳. افزایش بهره‌وری تولید برق و ارتقاء بازده نیروگاه‌ها؛ ۴. ارتقا و توسعه نظام مدیریت تقاضا و اصلاح الگوی مصرف انرژی در بخش‌های مختلف با رویکرد کاهش شدت انرژی در کشور؛ ۵. اصلاح نظام مالی، تنوع‌بخشی، توسعه و جذب منابع مالی مورد نیاز برای توسعه صنعت برق؛ ۶. سازگاری زیست‌محیطی و ارتقای ایمنی در فعالیت‌های صنعت برق

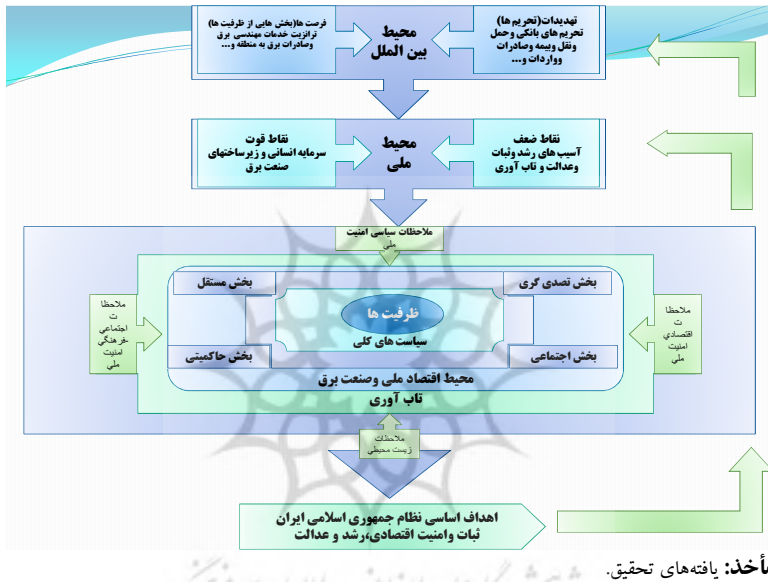
مأخذ: همان: ۱۲۰-۴۰.

۲-۳. چارچوب مفهومی

محیط اقتصاد ملی متضمن آسیب‌پذیری و نقاط ضعف عدیده‌ای است. بافت و ساختار اقتصادی ایران از دیرباز مبتنی بر تمرکز منابع و اغلب حوزه‌های اقتصادی این مجموعه با آسیب‌های ساختاری مواجه بوده که با ضعف عملکردی سیاست‌گذاران و مدیران حوزه‌های مرتبط با اقتصاد تشدید و بعضاً مشکلات تبعی دیگری را نیز به وجود آورده است. آسیب‌های موجود در نظام اقتصادی کشور متأثر از تهدیدات خارجی (تحریم‌ها) در معرض دید قرار گرفته و عموماً به چالش تبدیل می‌شوند و در نتیجه نه تنها فعالان محیط اقتصاد ملی و روند رشد اقتصاد ملی را تحت الشعاع قرار داده، بلکه به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر امنیت ملی تأثیرات سوء و بعضاً جبران‌ناپذیری گذاشته و تحقق اهداف اساسی نظام به‌ویژه پیشرفت و عدالت را با خلل مواجه می‌سازد. در الگوهای اقتصاد مقاومتی که در ادبیات تحقیق مورد بررسی قرار گرفته است، تحریم‌ها به‌خودی‌خود مؤثر نخواهند بود مگر آنکه با تأثیر بر آسیب‌های اقتصادی موجود در محیط اقتصاد ملی، آنها را نمایان ساخته و حسب مورد با شدت و ضعف، آسیب‌ها را به چالش تبدیل سازند. الگوی اقتصاد مقاومتی، به‌عنوان دستگاهی فیلترکننده با فعال کردن همه ظرفیت‌های مؤثر بر آسیب‌های اقتصادی و با رویکردی مبتنی بر ملاحظات امنیت ملی، محیط اقتصاد ملی (همه ابعاد عمومی، تجاری و اجتماعی) را متناسب با نوع آسیب‌ها، منعطف و مقاوم ساخته و پیامد طبیعی این فرایند، حرکت مستمر و بدون وقفه در مسیر رشد و تحقق اهداف اساسی نظام از جمله پیشرفت، عدالت، ثبات و امنیت اقتصادی و نهایتاً هدف عالی انقلاب یعنی

رفاه عمومی و سعادت مردم خواهد بود. صنعت برق به‌عنوان موتور توسعه اقتصادی نقش مؤثری در تحقق رشد اقتصادی دارد. صنعت برق نیز به‌دلیل اتکا به بودجه‌های عمومی، سوخت فسیلی ارزان، در انحصار دولتی باقی مانده و فرایند شکست انحصار سنتی و حرکت به سمت فضایی رقابتی این صنعت با شکست مواجه شده است (پیمان‌پاک، ۱۳۸۹: ۱۱).

شکل ۱. چارچوب مفهومی

صنعت برق از آسیب‌های متعددی که در ادبیات تحقیق به آن اشاره شد برخوردار است که در اثر تحریم‌های غرب به چالش‌های متنوعی مبدل شده است. از طرفی این صنعت ظرفیت‌های بالایی مانند ظرفیت انرژی‌های تجدیدپذیر و به‌طور ویژه انرژی خورشیدی و نیروی انسانی ماهر و متخصص و از تجربیات ۸ سال دفاع مقدس برخوردار است و فرایند شکست انحصار سنتی و دولتی را با تشکیل بازار برق و بهره‌بردار مستقل (شرکت مدیریت شبکه برق ایران) از سال ۱۳۸۱ آغاز کرده و در این مسیر تجربیات ارزنده‌ای کسب نموده است و می‌تواند از این ظرفیت‌ها برای رفع چالش‌ها و تحقق اهداف صنعت برق با به‌کارگیری راهبردهای مناسب استفاده کند. لذا متناسب با الگوهای اقتصاد مقاومتی که تاکنون تبیین شده چارچوب مفهومی تحقیق به‌صورت شکل ۱ ارائه می‌شود. در این چارچوب، تحریم‌ها بر آسیب‌های صنعت برق

تأثیر گذاشته و به چالش‌های متعددی برای بخش‌های صنعت برق (نهاد حاکمیتی، نهاد تصدیگری، نهادهای مستقل و نهادهای اجتماعی) مبدل خواهد شد که با به کارگیری ظرفیت‌های این صنعت و راهبردهای مناسب، ضمن رفع چالش‌ها به سمت اهداف صنعت برق که پیشرفت پایدار و رفع محرومیت‌ها و تحقق عدالت در جامعه می‌باشد جهت‌گیری کند.

۴. روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نوع کاربردی - توسعه‌ای است. کاربردی است چون هدف اصلی آن طراحی یک الگوی اقتصاد مقاومتی است که در آن نقش و جایگاه صنعت برق در آن مشخص خواهد شد و توسعه‌ای است چون نگرش جدیدی به صنعت برق از دیدگاه اقتصادی و بومی‌سازی نظریه‌های موجود دارد. روش تحقیق این پژوهش از رویکرد کیفی و از روش توصیفی - تحلیلی و نظریه‌مبنایی بهره گرفته و از ترکیب مجموعه‌ای از داده‌های بسته و باز و متغیرهای کیفی استفاده کرده است. در بخش گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و بررسی اسناد و مدارک برای تعیین مفهوم‌شناسی الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران استفاده شده است. با توجه به اینکه این پژوهش به دنبال تصویرسازی الگوی اقتصاد مقاومتی در صنعت برق جمهوری اسلامی ایران است و ادبیات خاصی نیز در این زمینه وجود ندارد بایستی از روش نظریه‌مبنایی و از طریق مصاحبه‌های باز و بسته با خبرگان صنعت برق و با استفاده از تکنیک گلوله برفی به منظور اشباع نظری و تعیین الگوی مورد نظر اقدام کرد. لذا روش نمونه‌گیری هدفمند و تا حد اشباع نظری است. جامعه آماری در پژوهش حاضر عبارت‌اند از خبرگان صنعت برق ایران که دارای تحصیلات دانشگاهی در رشته برق در مقطع دکترا بوده و از سوابق مدیریتی در سطوح راهبردی و در حوزه‌های سیاست‌گذاری‌های کلان، مشاوره و اجرا دست‌کم به مدت ۱۵ سال برخوردار باشند. به این ترتیب تعداد ۹ نفر از خبرگان صنعت برق در روایی، پایایی و اشباع نظری محققان این پژوهش مورد مراجعه قرار گرفتند. در مسیر پژوهش و به منظور تبدیل چارچوب مفهومی به دست آمده از ادبیات مطالعه شده به الگویی قابل اطمینان، از دو جامعه آماری شامل خبرگان منتخب (سه نفر از افراد خیره اقتصاد مهندسی برق) و جامعه آماری خبرگان صنعت برق (شش نفر از خبرگان این حوزه) کمک گرفته شد. خبرگان منتخب عموماً برای روایی‌سنجی‌ها (روایی‌سنجی داده‌های مستخرج از ادبیات پژوهش،

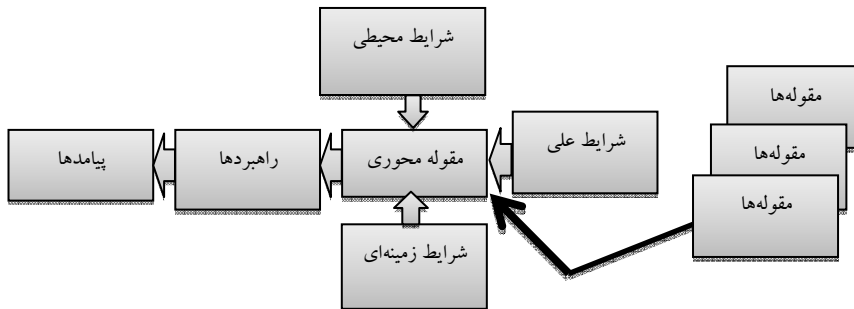
روایی سنجی پرسش‌های مصاحبه‌های باز و بسته، و روایی سنجی خلاصه‌سازی داده‌های حاصله از فعالیت میدانی) و خبرگان جامعه آماری نیز برای انجام مصاحبه‌های عمیق باز و بسته به‌منظور تعیین مؤلفه‌های آسیب‌ها، چالش‌ها، اهداف، ظرفیت‌ها و همچنین راهبردها مورد مراجعه واقع شده‌اند.

هدف از مصاحبه‌ها آشکار کردن جنبه‌هایی از تحقیق بود که اعضای پژوهشگران تحقیق به آنها فکر نکرده بودند و ارتباط میان مفاهیم را به خوبی تشخیص نداده بودند یا اینکه ادبیات مناسبی از آن در دسترس نبوده است و روش مصاحبه نیز باز و بسته بود. از طرفی چون از معیار اشباع نظری استفاده شده لذا روند مصاحبه‌ها تا زمانی که پژوهشگران تحقیق به اشباع کامل برسند و دیگر چیز جدیدی از مصاحبه‌ها به‌دست نیاید ادامه پیدا کرده است تا از پایایی مناسبی نیز برخوردار شود. ضمن آنکه در این روش هیچ محدودیتی برای اشباع محققان وجود ندارد و می‌توان از منابع و فنون گوناگون بهره برد که در این پژوهش نیز اعضای محققان در تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها دائماً اسناد بالادستی به‌خصوص سیاست‌های کلی نظام را نیز مورد بررسی قرار می‌دادند تا با سرعت و دقت بیشتری به اشباع نظری برسند.

۱-۴. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها بر مبنای روش نظریه مبنایی و تحلیل محتوای مصاحبه با خبرگان صنعت برق و اشباع نظری محققان و استخراج مفاهیم و مقوله‌های محوری صنعت برق ایران مرتبط با الگوی اقتصاد مقاومتی است. داده‌های حاصله با انجام مصاحبه‌هایی عمیق تا حد اشباع نظری اتقان یافته و به جدول‌هایی برای تحریم‌های اقتصادی، آسیب‌پذیری‌های صنعت برق، چالش‌های صنعت برق، ظرفیت‌های صنعت برق و اهداف صنعت برق تبدیل شد و مبنایی برای تعیین تصویر الگوی اقتصاد مقاومتی در صنعت برق شد. از این‌رو با تحلیل محتوای مصاحبه‌ها اقدام به استخراج کدها، مفاهیم و مقوله‌های محوری کرده و به‌صورت جدول‌های مربوطه ارائه شده است. سپس بر اساس روش نظریه مبنایی و با استفاده از تکنیک تفسیر‌گرایی، مفاهیم و مقوله‌های محوری را به مقوله‌های انتخابی (عوامل علی، عوامل بسترساز، پیامدها و عوامل راهبردی) اختصاص داده و سپس به تأیید خبرگان و مقایسه آن با سیاست‌های کلی نظام پرداخته شده است. برای تعیین و تفسیر مفاهیم و مقوله‌ها و انتخاب آنها در مقوله‌های انتخابی بر اساس الگوی کدگذاری استراس و کوربین عمل شده است شکل ۲ این روش را نشان می‌دهد.

شکل ۲. الگوی انتخاب مقوله‌ها

مأخذ: فرهی بوزنجانی و محمدی، ۱۳۸۹.

لازم به ذکر است در تعیین مقوله‌های انتخابی براساس چارچوب مفهومی، عمده‌ترین متغیر محیط بین‌الملل یعنی انواع تحریم‌ها و چگونگی تأثیر آن بر محیط اقتصادی صنعت برق به‌عنوان «شرایط علی» (چالش‌های متأثر از تحریم‌ها)، اولویت‌بندی و مطابقت‌دهی ظرفیت‌های بالفعل و بالقوه (در محیط بین‌الملل و محیط صنعت برق) به‌عنوان «شرایط محیطی» و «شرایط زمینی‌ای»، به‌کارگیری ظرفیت‌های صنعت برق برای رفع چالش‌ها و تحقق اهداف به‌عنوان «مقوله محوری و راهبردها» (مستخرج از اسناد فرادستی)، تحقق اهداف اساسی صنعت برق به‌عنوان «پیامدها» (رشد، عدالت و ثبات) مدنظر قرار گرفته شده است.

۵. مراحل انجام تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌ها

۵-۱. تأثیر تحریم‌ها بر آسیب‌های صنعت برق و تبدیل آن به چالش

آسیب‌های موجود صنعت برق کشور متأثر از تهدیدات خارجی (تحریم‌ها) در معرض دید قرار گرفته و عموماً به چالش تبدیل می‌شوند و تحقق اهداف اساسی نظام به‌ویژه پیشرفت و عدالت را با خلل مواجه می‌سازد. تحریم‌های اقتصادی استکبار علیه نظام جمهوری اسلامی ایران و آسیب‌های صنعت برق در جدول‌های ۱ و ۶ به‌طور کامل ارائه شده است. در این مرحله تأثیر تحریم‌های فوق بر آسیب‌های صنعت برق تعیین و صنعت برق ایران مشخص شده است. برای تعیین میزان صحت و سقم چالش‌های فوق، مفاهیم مغفول مانده و ارتباط آن با بخش‌های صنعت برق (حاکمیتی، تصدیگری، مستقل، اجتماعی) و تبیین زمان‌بندی تأثیرگذاری (کوتاه‌مدت، میان‌مدت، بلندمدت)، نیاز به مصاحبه باز و بسته با خبرگان جامعه آماری بود که به‌منظور روایی

مصاحبه‌ها آن را از طریق سه نفر از خبرگان در یک مسیر رفت و برگشتی تأیید و سپس از طریق مصاحبه باز و بسته با پنج نفر از خبرگان صنعت برق به اشباع نظری دست یافتیم ضمن آنکه پایایی آن نیز با توجه به اینکه مفهوم جدیدی از ادامه مصاحبه‌ها به دست نیامد نشان‌دهنده پایایی مناسب بود. با تحلیل محتوای مصاحبه با خبرگان، چالش‌های صنعت برق ایران تعیین و آن را به همراه مدت زمان تأثیرگذاری در جدول‌های ۸ و ۹ ارائه شده است.

جدول ۸. چالش‌های صنعت برق متأثر از تحریم به همراه مدت زمان تأثیرگذاری

مفاهیم	مقوله‌ها
<p>۱. افزایش مطالبات معوقه بانکی؛ ۲. کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری؛ ۳. افزایش محدودیت‌های تجاری؛ ۴. کاهش جذب سرمایه‌گذاری خارجی؛ ۵. ایجاد دشواری در دسترسی تولیدکنندگان به سرمایه‌های خارجی؛ ۶. عدم پذیرش اعتبارات اسنادی بانک‌های ایرانی؛ ۷. افزایش فرار سرمایه</p>	چالش‌های کوتاه‌مدت
<p>۱. نوسانات ارزی؛ ۲. بی‌ثباتی و افزایش هزینه‌های تولید و جاری؛ ۳. ایجاد نااطمینانی در فضای کسب و کار؛ ۴. افزایش خطرپذیری سرمایه‌گذاری در صنعت برق؛ ۵. افزایش خطرپذیری اعتباری مراودات تجاری با صنعت برق؛ ۶. افزایش تلفات؛ ۷. کاهش راندمان نیروگاه‌ها؛ ۸. افزایش بار بدهی؛ ۹. افزایش برق دزدی؛ ۱۰. افزایش انحصارطلبی و ویژه‌خواری؛ ۱۱. کاهش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر؛ ۱۲. اتکا به بودجه عمومی؛ ۱۳. تأخیر در پرداخت‌ها؛ ۱۴. کاهش ظرفیت‌های مالیاتی؛ ۱۵. بی‌ثباتی در سیاستگذاری اقتصادی؛ ۱۶. غیرواقعی‌تر شدن قیمت برق با افزایش نرخ تورم؛ ۱۷. کاهش توسعه ظرفیت‌های انتقال برق؛ ۱۸. افزایش نرخ برق در سبد هزینه‌های خانوار</p>	چالش‌های میان‌مدت
<p>۱. عدم انتقال و رشد فناوری؛ ۲. افزایش کسری بودجه؛ ۳. افزایش تجهیزات غیراستاندارد و پرمصرف؛ ۴. از دست رفتن انضباط مالی؛ ۵. فرسودگی تجهیزات؛ ۶. انقباضی شدن بودجه و تأثیر آن بر صنعت برق؛ ۷. افزایش نااطمینانی در برنامه‌ریزی شرکت‌های تعاونی؛ ۸. کند شدن روند تجدید ساختار صنعت برق و خصوصی‌سازی؛ ۹. کاهش اعتبارهای تحقیق و توسعه؛ ۱۰. کاهش ضریب امنیت تأمین برق؛ ۱۱. کاهش ضریب امنیت تأسیسات؛ ۱۲. آلودگی محیط زیست؛ ۱۳. کاهش قدرت راهبری شبکه برق منطقه؛ ۱۴. افزایش قدرت تمرکز بازار؛ ۱۵. کاهش استقلال نهادهای مستقل؛ ۱۶. کاهش نرخ مشارکت مردمی؛ ۱۷. رشد نامتناسب مصرف برق؛ ۱۸. رشد محرومیت‌ها</p>	چالش‌های بلندمدت

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

جدول ۹. چالش‌های بخش‌های صنعت برق ایران متأثر از تحریم

چالش‌های تحریم				بخش‌های صنعت برق
چالش تاب‌آوری	چالش عدالت	چالش ثبات	چالش رشد	
<ul style="list-style-type: none"> کاهش سرمایه‌گذاری و ظرفیت‌سازی در صنعت برق و فناوری کاهش ذخایر ارزی کاهش قدرت مانور در منابع و مصارف ارزی کاهش قدرت مانور در سیاست‌گذاری ارزی افزایش حجم و نقش دخالت دولت در صنعت برق محدودیت‌های دسترسی به روش‌های مطمئن انتقال و جوه با ارزش‌های معتبر 	<ul style="list-style-type: none"> کاهش نفوذ برنامه‌های حمایتی از گروه‌های آسیب‌پذیر گسترش مجوزهای دولتی رانتی چندرنخی شدن ارز و گسترش رانت ارزی 	<ul style="list-style-type: none"> افزایش کسری بودجه افزایش بار بدهی افزایش نرخ تورم از دست رفتن انضباط مالی بی‌ثباتی در سیاست‌گذاری اقتصادی انقباضی شدن بودجه 	<ul style="list-style-type: none"> کاهش منابع بودجه عمومی کاهش ظرفیت‌های مالیاتی افزایش هزینه کاهش سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها افزایش طول دوره اجرای پروژه‌ها و تعداد پروژه‌های نیمه‌تمام کاهش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر کند شدن روند تجدید ساختار صنعت برق و خصوصی‌سازی 	حاکمیتی
<ul style="list-style-type: none"> ایجاد انحراف در تصمیمات سرمایه‌گذاری کاهش انگیزه و توان بانک‌ها برای پشتیبانی از توسعه ظرفیت‌ها افزایش تمرکز گسترش انحصارطلبی، رانت‌خواری و فساد اقتصادی افزایش تمرکز بازار تضعیف فضای رقابت کاهش اعتماد بین‌المللی به صنعت برق محدودیت‌های دسترسی به روش‌های مطمئن انتقال و جوه با ارزش‌های معتبر 	<ul style="list-style-type: none"> افزایش مطالبات معوقه بانکی کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری افزایش محدودیت‌های تجاری کاهش جذب سرمایه‌گذاری خارجی ایجاد دشواری در دسترسی به سرمایه‌های خارجی عدم پذیرش اعتبارات برق اسنادی بانک‌های ایرانی نوسانات ارزی بی‌ثباتی هزینه‌های تولید ایجاد نااطمینانی در فضای کسب‌وکار افزایش خطرپذیری 	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد اختلال در تخصیص منابع و در نتیجه کاهش کارایی اقتصادی ایجاد اختلال در بازپرداخت اعتبارات بانکی عدم انتقال و رشد فناوری کیفیت و ایجاد اختلال در سیستم تولید افزایش هزینه‌های خارجی تجاری برای تهیه مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای تضعیف مزیت قیمتی صادرات از دست رفتن پوشش بیمه‌های تجاری کاهش ظرفیت نیروگاه‌ها 	تصدیگری	

چالش‌های تحریم				بخش‌های
چالش تاب‌آوری	چالش عدالت	چالش ثبات	چالش رشد	صنعت برق
		<ul style="list-style-type: none"> • سرمایه‌گذاری در کشور • افزایش خطرپذیری • اعتباری مرادفات تجاری با ایران • اتکا به بودجه عمومی • تأخیر در پرداخت‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> • کاهش راندمان نیروگاه‌ها • فرسودگی تجهیزات • افزایش برق دزدی 	
<ul style="list-style-type: none"> • کاهش قدرت راهبری شبکه برق منطقه • افزایش تجهیزات غیراستاندارد و پرمصرف 	<ul style="list-style-type: none"> • آلودگی محیط زیست • افزایش قدرت تمرکز بازار • کاهش استقلال نهادهای مستقل 	<ul style="list-style-type: none"> • غیرواقعی‌تر شدن قیمت برق • کاهش ضریب امنیت تأمین برق • کاهش ضریب امنیت تأسیسات 	<ul style="list-style-type: none"> • کاهش اعتبارهای تحقیق و توسعه • کاهش توسعه ظرفیت‌های انتقال برق 	<ul style="list-style-type: none"> • بهره‌بردار مستقل
<ul style="list-style-type: none"> • کاهش مشارکت در سازمان‌های داوطلبانه اجتماعی • افزایش مصرف‌گرایی در بخش خانوار • افزایش وابستگی الگوی مصرف به خارج • رشد نامتناسب مصرف برق 	<ul style="list-style-type: none"> • افزایش محرومیت‌های نقاط دور از مرکز • افزایش گروه‌های آسیب‌پذیر کاهش سطح رفاه عمومی • کاهش امنیت تأمین برق 	<ul style="list-style-type: none"> • افزایش نااطمینانی در برنامه‌ریزی شرکت‌های تعاونی • کاهش نرخ مشارکت مردمی • افزایش نرخ برق در سبد هزینه‌های خانوار 	<ul style="list-style-type: none"> • ایجاد نااطمینانی در تصمیم‌گیری اقتصادی خانوارها • کاهش بهره‌وری نیروی کار • کاهش نرخ پس‌انداز 	<ul style="list-style-type: none"> • اجتماعی

مأخذ: همان.

۲-۵. ظرفیت‌های صنعت برق ایران مرتبط با اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی

ایران

۲۰ مفهوم مرتبط با ظرفیت‌های صنعت برق ایران، از ادبیات تحقیق تعیین و در جدول ۶ تبیین شده است. در این مرحله برای آنکه به میزان صحت و سقم آن، مفاهیم مغفول مانده و تعیین ارتباط این ظرفیت‌ها با بخش‌های صنعت برق ایران (حاکمیتی، تصدیگری، مستقل، اجتماعی)، پس از تأیید روایی پرسش‌های مصاحبه‌ها توسط سه نفر از خبرگان منتخب صنعت برق کشور، از طریق مصاحبه باز و بسته با چهار نفر از خبرگان صنعت برق کشور و تعیین مفاهیم و مقوله‌های ظرفیت‌های صنعت برق به اشباع نظری دست یافتیم. ضمن آنکه پایایی آن، با توجه به اینکه مفهوم جدیدی از ادامه مصاحبه‌ها به دست نمی‌آمد تأییدکننده پایایی مناسب بود. در جدول ۱۰، ظرفیت‌های احصا شده از تحلیل محتوای مصاحبه‌ها، ارائه شده است.

جدول ۱۰. ظرفیت‌های صنعت برق مرتبط با اقتصاد مقاومتی

ظرفیت‌های صنعت برق در اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران				بخش‌های صنعت برق
ظرفیت‌های تاب‌آوری	ظرفیت‌های عدالت	ظرفیت‌های ثبات	ظرفیت‌های رشد	
<ul style="list-style-type: none"> • کمیت و کیفیت نهادهای پژوهشی • صادرات خدمات فنی و مهندسی • ارتباط مناسب با مراکز علمی و تحقیقاتی داخلی • ظرفیت چابک‌سازی • ظرفیت تمرکززدایی 	<ul style="list-style-type: none"> • زیرساخت‌ها در مناطق محروم • ظرفیت افزایش بهره‌وری عوامل تولید 	<ul style="list-style-type: none"> • ظرفیت عدم بدهکاری عمومی • ظرفیت ایجاد فرصت‌های سرمایه‌گذاری 	<ul style="list-style-type: none"> • کیفیت و کمیت آموزش عالی • ظرفیت مؤسسات عمومی • ظرفیت ایجاد فضای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی 	حاکمیتی
<ul style="list-style-type: none"> • ظرفیت توسعه فناوری‌های مورد نیاز • ظرفیت خوداتکایی • ظرفیت ابداع و نوآوری • ظرفیت‌های ژئوپلیتیک • اندازه بازارهای داخلی و خارجی کشور 	<ul style="list-style-type: none"> • ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری در مناطق محروم • ظرفیت‌های تولید و اشتغال در مناطق محروم 	<ul style="list-style-type: none"> • ظرفیت مالیاتی و تأمین منابع عمومی • نهادهای مالی و بورس • ظرفیت ارزآوری 	<ul style="list-style-type: none"> • ذخایر نفت و گاز • ظرفیت انرژی‌های تجدیدپذیر • ظرفیت‌های بالای مهارتی و منابع • ظرفیت بالا در مدیریت و اجرای پروژه • ظرفیت بالا در تعمیرات و نگهداری تجهیزات صنعت برق 	تصدیگری
<ul style="list-style-type: none"> • توان توسعه تبادل برق با کشورهای منطقه • امکان اداره شبکه برق به صورت محلی، منطقه‌ای و ملی 	<ul style="list-style-type: none"> • ظرفیت کاهش یارانه‌های برق • ظرفیت تعرفه‌بندی پلکانی 	<ul style="list-style-type: none"> • توان تدوین استانداردهای مصرف برق • ظرفیت‌های قانونی و مقررات مرتبط 	<ul style="list-style-type: none"> • امکان ارائه خدمات مخابراتی با استفاده از شبکه‌های برق • وجود بازار برق در کشور • وجود شبکه به هم پیوسته برق در کشور 	بهره‌بردار مستقل
<ul style="list-style-type: none"> • ظرفیت توسعه اجتماعی • ظرفیت توسعه پایدار • ظرفیت کاهش مصارف ارزی 	<ul style="list-style-type: none"> • شبکه‌های اجتماعی - مذهبی • صندوق‌های خیریه • تعاونی‌های مصرف 	<ul style="list-style-type: none"> • ظرفیت مشارکت مردمی 	<ul style="list-style-type: none"> • مؤسسات خیریه • مؤسسات غیرانتفاعی • صندوق‌های قرض‌الحسنه • ظرفیت مشارکت نیروی کار • ظرفیت تقاضای داخلی 	اجتماعی

مأخذ: همان.

۳-۵. اهداف صنعت برق ایران

۱۷ مفهوم مرتبط با اهداف صنعت برق ایران، از ادبیات تحقیق مربوط به پژوهش‌های گذشته تعیین و در جدول‌های ۵ و ۷ تبیین شده است. در این مرحله برای آنکه به میزان صحت و سقم آن، مفاهیم مغفول مانده و ارتباط آن با بخش‌های صنعت برق (حاکمیتی، تصدیگری، مستقل، اجتماعی) پی ببریم، نیاز به مصاحبه باز و بسته با تعدادی از خبرگان اقتصادی کشور بود که به منظور روایی مصاحبه‌ها آن را از طریق سه نفر از خبرگان منتخب صنعت برق کشور بررسی و در یک مسیر رفت و برگشتی تأیید و سپس از طریق مصاحبه باز و بسته با پنج نفر از خبرگان صنعت برق به اشباع نظری دست یافتیم ضمن آنکه پایایی آن نیز با توجه به اینکه مفهوم جدیدی از ادامه مصاحبه‌ها به دست نمی‌آمد مورد تأیید ضمنی قرار گرفت. با تحلیل محتوای مصاحبه‌ها، مفاهیم و مقوله‌های محوری اهداف که خبرگان با صنعت برق کشور در ارتباط تشخیص داده شده‌اند در نظر گرفته شده و سپس در جدول ۱۱ ارائه شده است.

جدول ۱۱. اهداف صنعت برق مرتبط با اقتصاد مقاومتی

اهداف اساسی صنعت برق در اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران				بخش‌های صنعت برق
اهداف تاب‌آوری	اهداف عدالت	اهداف ثبات	اهداف رشد	
<ul style="list-style-type: none"> • خودکفایی و خوداتکایی • توسعه پایدار • شکست انحصار دولتی • توسعه دانش‌بنیان 	<ul style="list-style-type: none"> • عدالت اجتماعی • محرومیت‌زدایی 	<ul style="list-style-type: none"> • ثبات و امنیت اقتصادی • کاهش بار هزینه‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> • حمایت از بخش غیردولتی • تقویت نهاد بازار • توانمندسازی بخش خصوصی • رشد بخش غیردولتی • رشد علم و فناوری 	حاکمیتی
<ul style="list-style-type: none"> • تولید تجهیزات راهبردی • تشکیل سرمایه ثابت 	<ul style="list-style-type: none"> • ظرفیت‌سازی در مناطق محروم • شایسته‌سالاری 	<ul style="list-style-type: none"> • استقلال مالکیت‌ها • استقلال مدیریتی • کاهش نرخ هزینه‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> • رشد بهره‌وری • کاهش تلفات • بهره‌گیری از فناوری نوین • تأمین کارآمد تجهیزات برق 	تصدیگری
<ul style="list-style-type: none"> • مقررات‌زدایی • مقررات‌گذاری رقابت‌محور • توسعه صادرات • تقویت رقابت‌پذیری 	<ul style="list-style-type: none"> • کاهش قدرت تمرکز بازار • واقعی نمودن قیمت برق متناسب با هزینه نهایی^۱ و هدفمندسازی یارانه‌ها؛ 	<ul style="list-style-type: none"> • تأمین امنیت عرضه برق • رشد ایمنی صنعت برق • رشد انرژی‌های تجدیدپذیر 	<ul style="list-style-type: none"> • رشد بازار و بورس برق • تأمین زیرساخت‌ها • توسعه ظرفیت‌ها • رشد قابلیت اطمینان 	بهره‌بردار مستقل

اهداف اساسی صنعت برق در اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران				بخش‌های صنعت برق
اهداف تاب‌آوری	اهداف عدالت	اهداف ثبات	اهداف رشد	
	• حذف انحصار و ویژه‌خواری			
• حراست از محیط زیست • رشد مشارکت مردمی • کاهش تصدیگری دولتی • اصلاح الگوی مصرف	• رشد عدالت اجتماعی • رفع محرومیت‌ها • حمایت از محرومان	• کاهش بار هزینه‌ها • تقویت پرداخت قیمت برق	• توانمندسازی نیروی کار	اجتماعی

مأخذ: همان.

۴-۵. کدگذاری و تعیین راهبردها

۱-۴-۵. کدگذاری باز

در مرحله کدگذاری باز اقدام به شمارش کدها، مفاهیم و مقوله‌ها می‌شود. «کد» واحد خرد تحلیل است که بر پایه آن مفهوم‌سازی داده‌ها شکل می‌گیرد.

در اجرای این مرحله، همه سیاست‌های ابلاغی نظام از اسفند ۱۳۵۷ الی ۳۰ بهمن ۱۳۹۲ به‌طور کامل دوبار محقق بازخوانی کرده و سپس از طریق یک مسیر رفت و برگشتی میان پژوهشگران تحقیق، عناوین کدگذاری تثبیت و عناوین متفاوت یا مغایر یکدیگر با تبادل نظر اصلاح شد. سپس کدهای احصاء شده با نرم‌افزار Maxqda11 کدگذاری مجدد و این بار نیز پس از تبادل نظر اصلاح مجدد شد. جدول ۱۲ مثالی از نحوه کدگذاری باز تحقیق حاضر است:

جدول ۱۲. نمونه‌ای از کدگذاری باز سیاست‌های کلی نظام

مرجع	نشانه	کدگذاری باز	متن سیاست
سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف ۸۹/۴/۱۴	۸۹۰۴۱۴۸	صرفه‌جویی در مصرف برق	صرفه‌جویی در مصرف انرژی با
	۸۹۰۴۱۴۹	تعرفه‌بندی قیمت برق	اعمال مجموعه‌ای متعادل از اقدامات
	۸۹۰۴۱۴۱۰	کاهش شدت مصرف به دوسوم میزان کنونی در برنامه پنجم	قیمتی و غیرقیمتی به‌منظور کاهش مستمر «شاخص شدت انرژی» کشور
	۸۹۰۴۱۴۱۱	کاهش شدت مصرف به یک‌دوم میزان کنونی در برنامه ششم	به حداقل دوسوم میزان کنونی تا پایان برنامه پنجم توسعه و به حداقل یک‌دوم میزان کنونی تا پایان برنامه ششم توسعه

مأخذ: همان.

چند کد مشترک تشکیل یک مفهوم را می دهد. وظیفه مفاهیم در نظریه مبنایی، ارائه جزئیات بیشتری در مورد هر مقوله است. در این مرحله کدها دسته بندی و مقایسه شده و زمینه های مشترک میان آنها مشخص می شود. با مقایسه مفاهیم مختلف می توان زمینه های مشترک بیشتری را میان آنها کشف کرد که امکان طبقه بندی مفاهیم مشابه در قالب طبقه بندی های یکسان را فراهم خواهد ساخت. حاصل این مرحله از فرایند تحقیق، شکل گیری مفاهیم است. در اینجا نیز پس از تبادل نظر پژوهشگران تحقیق، در یک مسیر رفت و برگشتی آن را به تأیید سه نفر از خبرگان صنعت برق رسانده و سپس در نرم افزار Maxqda11 بارگذاری شده است. همان طور که در جدول آمده در کنار هر مفهوم کدهای تشکیل دهنده آن نشان داده شده است. برای مثال مفهوم «رفع محرومیت ها» از ۱۲ کد تشکیل شده، کل مفاهیم استخراج شده از سیاست های کلی ابلاغی از ۱۷۳ مفهوم و ۱۲۵۹ فراوانی کد تشکیل، که در جدول ۱۳ نمونه ای از جمع بندی کدها و مفاهیم و جدول ۱۴ نمونه ای از مفاهیم استخراج شده است. این مفاهیم در یک مسیر رفت و برگشت میان پژوهشگران تحقیق حاضر، به تثبیت و سپس از طریق سه نفر از خبرگان صنعت برق که ویژگی های آنان بیان شده است به تأیید و سپس، اشباع محقق در آن صورت گرفته است.

جدول ۱۳. جدول نمونه ای از کدها و مفاهیم احصا شده از سیاست های ابلاغی نظام

نشانگر	کد	مفهوم	فراوانی	سیاست های ابلاغی
۸۴۰۳۰۲۴۷	توسعه مناطق محروم	رفع محرومیت	تکرار (۱۲)	برنامه دوم (۲ کد)
۷۹۱۲۲۰۳	رفع محرومیت ها			برنامه سوم (۲ کد)
۷۸۰۲۳۰۴۹	رفع محرومیت ها خصوصاً روستاها			برنامه چهارم (۴ کد)
۸۲۰۸۱۲۵۱	مبتنی بر آمایش سرزمینی			برنامه پنجم (۳ کد)
۷۸۰۲۳۰۸	حمایت از اقشار محروم و زنان			چشم انداز (۱ کد)
۷۲۰۸۱۸۳	سرپرست خانوار			کلی نظام (۱ کد)
۸۷۰۱۲۱۵۷	سیاست های جبرانی در جهت			اصل ۴۴ (۱ کد)
۸۲۰۹۲۰۹	کاهش فاصله دهک های جامعه			
۸۲۰۹۲۰۱۱	تأمین زیرساخت های مناسب در روستاها و مناطق محروم			

مأخذ: همان.

جدول ۱۴. نمونه‌ای از مفاهیم استخراج شده از سیاست‌های کلی نظام

ردیف	مفاهیم	ردیف	مفاهیم	ردیف	مفاهیم
۱	تسهیل مقررات صادرات (۱ فراوانی)	۷	منطقی سازی اندازه دولت (۱ فراوانی)	۱۳	شفاف سازی اطلاعات (۴ فراوانی)
۲	حمایت از مالکیت اقتصادی (۵ فراوانی)	۸	توسعه بخش تعاونی (۹ فراوانی)	۱۴	فسادزدایی از نظام اداری (۵ فراوانی)
۳	ارتقای رقابت پذیری در تولید (۱ فراوانی)	۹	ارتقای مشارکت آحاد جامعه در اقتصاد (۱ فراوانی)	۱۵	ارتقای اخلاقی نظام اداری (۴ فراوانی)
۴	ارتقای زیرساخت‌های رقابتی (۱ فراوانی)	۱۰	ارتقای همکاری دولت و مردم (۳ فراوانی)	۱۶	ارتقای بهره‌وری (۲۰ فراوانی)
۵	تقویت رقابت پذیری اقتصاد (۱ فراوانی)	۱۱	نهادسازی عمومی (۳ فراوانی)	۱۷	ارتقای بهره‌وری انرژی (۱۰ فراوانی)
۶	تعدیل اندازه دولت (۱۵ فراوانی)	۱۲	نهادسازی تخصصی (۲ فراوانی)	۱۸	رشد بهره‌وری با تقویت عوامل تولید (۱ فراوانی)

مأخذ: همان.

مفاهیم مشترک تشکیل یک مقوله محوری را می‌دهند. مقوله محوری در مقایسه با مفاهیم انتزاعی تر بوده و سطح بالاتر را نشان می‌دهد. وجوه مشترک مفاهیم دسته‌بندی شده در مرحله قبل شناسایی و با توجه به مشترکات موجود میان مفاهیم احصاء شده آنها را در دسته‌های کلی تر و محدودتری به نام مقوله محوری دسته‌بندی و سامان‌دهی کرده و پس از تبادل نظر پژوهشگران تحقیق، در یک مسیر رفت و برگشتی سه نفر از خبرگان صنعت برق آن را تأیید کنند. جدول ۱۵، مقوله‌های محوری تشکیل دهنده راهبردهای احصاء شده از سیاست‌های کلی نظام درخصوص الگوی اقتصادی صنعت برق را نشان می‌دهد که از ۴۸ مقوله محوری، ۱۷۳ مفهوم و ۱۲۵۹ کد و فراوانی تشکیل شده است.

جدول ۱۵. راهبردهای استخراج شده مرتبط با صنعت برق از سیاست‌های کلی نظام

مقوله‌های محوری (راهبردهای استخراج شده از سیاست‌های کلی نظام مرتبط با صنعت برق ایران)
۱. ارتقاء ثبات و امنیت سرمایه‌گذاری (۱۰۹ کد) (۱۶ مفهوم)؛ ۲. توسعه سرمایه‌گذاری غیردولتی (۹۸ کد) (۱۶ مفهوم)؛ ۳. واگذاری مالکیت‌های دولتی (۸۷ کد) (۱۲ مفهوم)؛ ۴. به‌کارگیری ظرفیت‌های واگذاری (۷۹ کد) (۸ مفهوم)؛ ۵. توانمندسازی بخش غیردولتی (۶۷ کد) (۷ مفهوم)؛ ۶. کاهش خطرپذیری (۶۱ کد) (۱۰ مفهوم)؛ ۷. چابک‌سازی بخش حاکمیتی (۸۵ کد) (۱۶ مفهوم)؛ ۸. تمرکززدایی (۶۵ کد) (۱۱ مفهوم)؛ ۹. ارتقاء اثربخشی و کارایی (۶۱ کد) (۱۴ مفهوم)؛ ۱۰. رشد سهم انرژی‌های تجدیدپذیر و پاک (۶۵ کد) (۱۴ مفهوم)؛ ۱۱. توسعه پایدار (۱۰ کد) (۳ مفهوم)؛ ۱۲. کاهش وابستگی به نفت (۲۵ کد) (۹ مفهوم)؛ ۱۳. اصلاح نظام مالی، بانکی و بیمه‌ای (۶۳ کد) (۱۴ مفهوم)؛ ۱۴. مدیریت راهبردی منابع انسانی (۳۹ کد) (۸ مفهوم)؛ ۱۵. فرهنگ‌سازی مصرف (۵۳ کد) (۱۰ مفهوم)؛ ۱۶. اسراف‌زدایی (۵۵ کد) (۱۳ مفهوم)؛ ۱۷. اصلاح الگو مصرف (۲۳ کد) (۱۵ مفهوم)؛ ۱۸. مدیریت عرضه و تقاضا (۴۳ کد) (۱۱ مفهوم)؛ ۱۹. رشد صنعت برق همگام و فراتر از رشد اقتصادی کشور (۵۸ کد) (۱۴ مفهوم)؛ ۲۰. خوداتکایی (۲۶ کد) (۷ مفهوم)؛ ۲۱. رشد عدالت‌بنیان صنعت برق (۴۸ کد) (۱۴ مفهوم)؛ ۲۲. فسادزدایی (۳۲ کد) (۸ مفهوم)؛ ۲۳. انحصارزدایی (۱۲ کد) (۴ مفهوم)؛ ۲۴. مقررات‌گذاری فسادزدایی (۱۸ کد) (۷ مفهوم)؛ ۲۵. شفاف‌سازی اطلاعات و مقررات (۱۴ کد) (۵ مفهوم)؛ ۲۶. بهبود و تسهیل مقررات (۲۴ کد) (۹ مفهوم)؛ ۲۷. ارتقاء کارایی نظام نظارتی؛ (۱۶ کد) (۵ مفهوم)؛ ۲۸. به‌کارگیری مدیریت عملکرد (۵ کد) (۲ مفهوم)؛ ۲۹. رشد بهره‌وری (۴۸ کد) (۱۲ مفهوم)؛ ۳۰. کاهش شدت انرژی (۲۸ کد) (۷ مفهوم)؛ ۳۱. خصوصی‌سازی (۶۰ کد) (۱۲ مفهوم)؛ ۳۲. رشد صادرات برق (۲۶ کد) (۱۵ مفهوم)؛ ۳۳. ارتقاء بازار برق (۱۶ کد) (۶ مفهوم)؛ ۳۴. رشد صادرات محصولات و خدمات (۱۰ کد) (۴ مفهوم)؛ ۳۵. رهایی از وابستگی به نفت (۲۳ کد) (۱۰ مفهوم)؛ ۳۶. ارتقاء بازارهای رقابتی (۲۲ کد) (۱۰ مفهوم)؛ ۳۷. نهادسازی مناسب (۳۲ کد) (۹ مفهوم)؛ ۳۸. رشد مشارکت مردمی (۴۲ کد) (۱۴ مفهوم)؛ ۳۹. رشد تحقیق و توسعه (۳۴ کد) (۹ مفهوم)؛ ۴۰. ترویج فرهنگ نوآوری و ابتکار (۱۹ کد) (۶ مفهوم)؛ ۴۱. تقویت فرهنگ جهادی (۲۹ کد) (۵ مفهوم)؛ ۴۲. فرهنگ‌سازی کار و تلاش (۱۹ کد) (۵ مفهوم)؛ ۴۳. ارتقای زیرساخت‌های حقوقی (۸ کد) (۴ مفهوم)؛ ۴۴. رشد فناوری (۲۴ کد) (۵ مفهوم)؛ ۴۵. رشد دانش هسته‌ای و انرژی‌های نو (۲۷ کد) (۷ مفهوم)؛ ۴۶. هماهنگی با نقشه جامع علمی کشور (۱۵ کد) (۳ مفهوم)؛ ۴۷. گسترش ارتباط با مراکز علمی (۲۷ کد) (۶ مفهوم)؛ ۴۸. گسترش فن بازار (۹ کد) (۲ مفهوم)

مأخذ: همان.

۲-۴-۵. تعیین ارتباط میان مفاهیم و مقوله‌های محوری ظرفیت‌ها، چالش‌ها و اهداف با توجه به مصاحبه‌های انجام شده و اشباع نظری محققان طی تحلیل محتوا و ادبیات تحقیق، ارتباطی منطقی میان ظرفیت‌ها، چالش‌ها و اهداف صنعت برق ایران مرتبط با اقتصاد مقاومتی نمایان شد. به عبارتی، میان ظرفیت‌ها برای غلبه بر چالش‌ها در جهت تحقق اهداف ارتباط

منطقی وجود دارد. برای مثال برای غلبه بر چالش میان‌مدت «بی‌ثباتی هزینه‌های تولید و نوسانات ارزی» می‌توان در میان‌مدت از ظرفیت‌های حاصل از «نهادهای مالی و بورس و ظرفیت‌های استفاده نشده مالیاتی» استفاده و ضمن برطرف نمودن این چالش در جهت تحقق ثبات و امنیت اقتصادی صنعت برق اقدام کرد.

در این مرحله، ابتدا به تفکیک هر یک از مفاهیم اهداف، فهرستی از مفاهیم چالش‌ها و ظرفیت‌های اقتصادی مرتبط همراه با اولویت زمانی مربوطه احصاء و در جدول‌های مربوطه کنار هم قرار گرفت. سپس با مراجعه به راهبردهای احصاء شده (جدول ۱۵) از سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، آن راهبردهایی که به نحوی منطقی ارتباط محتوایی میان اهداف، چالش‌ها و ظرفیت‌ها برقرار می‌کرد استخراج و دسته‌بندی شده و سپس برای تعیین میزان صحت و سقم آن، تعیین راهبردهای مغفول مانده و ارتباط میان راهبردها در جهت به کارگیری ظرفیت‌ها برای رفع چالش‌ها در جهت تحقق اهداف، به مصاحبه باز و بسته با تعدادی از خبرگان صنعت برق کشور اقدام کرده که به منظور روایی مصاحبه‌ها آن را از طریق دو نفر از خبرگان منتخب بررسی و در مسیر رفت و برگشتی تأیید و سپس با تحلیل محتوای مصاحبه باز و بسته با سه نفر از خبرگان صنعت برق کشور به اشباع نظری دست یافتیم ضمن آنکه پایایی آن نیز با توجه به اینکه مفهوم جدیدی از ادامه مصاحبه‌ها به دست نمی‌آمد مورد تأیید پژوهشگران تحقیق قرار گرفت. از آنجاکه چالش‌ها دارای اولویت زمانی بودند، بنابراین راهبردهای انتخابی نیز با عنوان راهبردهای بهبوددهنده و ترمیم‌ساز (برای چالش‌های کوتاه‌مدت)، راهبردهای ظرفیت‌ساز (برای چالش‌های میان‌مدت)، و مقاوم‌ساز (برای چالش‌های بلندمدت) نام‌گذاری شدند. نمونه‌ای از جدول‌های پس از مصاحبه نهایی و اشباع نظری به صورت جدول ۱۶ ارائه شده است.

جدول ۱۶. نمونه‌ای از جدول‌های تعیین راهبردها

هدف	چالش‌ها	راهبردها (جدول ۱۵)	ظرفیت‌ها
ثبات و امنیت	کوتاه‌مدت: ۱. افزایش محدودیت‌های تجاری؛ اقتصادی	ترمیم‌دهنده (کوتاه‌مدت): ۱. اصلاح نظام مالی، بانکی و بیمه‌ای؛ ۲. توانمندسازی مالی و مدیریتی	۱. ظرفیت مالیاتی ۲. وجود نهادهای مالی و بورس ۳. ظرفیت‌های قانونی
	۲. عدم پذیرش اعتبارات اسنادی بانک‌های ایرانی	ظرفیت‌ساز (میان‌مدت): ۱. مدیریت	

هدف	چالش‌ها	راهبردها (جدول ۱۵)	ظرفیت‌ها
تصدیگری دولتی	۴. افزایش فرار سرمایه؛ ۱. بی‌ثباتی هزینه‌های دولتی	۲. چابک‌سازی بخش ۳. شرکتی‌سازی؛ ۴. توانمندسازی بخش غیردولتی؛ ۵. خصوصی‌سازی	توسعه تبادل برق با کشورهای منطقه؛ ۵. اندازه بازارها داخلی و خارجی کشور
	۱. افزایش نااطمینانی بلندمدت؛ ۲. کندی شدن در برنامه‌ریزی؛ ۳. روند تجدید ساختار صنعت برق و خصوصی‌سازی؛ ۴. کاهش استقلال نهادهای مستقل	۱. پایدارسازی بورس؛ ۲. رشد صنعت برق همگام و فراتر از رشد اقتصادی کشور؛ ۳. افزایش قدرت تمرکز بازار؛ ۴. ارتقای امنیت سرمایه‌گذاری؛ ۸. فسادزدایی	

مأخذ: همان.

۳-۴-۵. راهبردها

راهبردهای استخراج شده از جدول ۱۶ مانند زنجیره‌ای، ارتباط میان ظرفیت‌ها، چالش‌ها و اهداف را برقرار می‌کند. مرجع اصلی این راهبردها، سیاست‌های کلی نظام است. در تعیین این راهبردها، ظرفیت‌های داخلی متناسب با هر چالش به کار گرفته شده تا ضمن رفع آن در جهت تحقق اهداف صنعت برق در الگوی اقتصاد مقاومتی جهت‌گیری شود. این راهبردها در یک مسیر رفت و برگشتی میان پژوهشگران تحقیق و سه نفر از خبرگان صنعت برق ایران تأیید و در جدول ۱۷ جمع‌بندی و ارائه شده است.

جدول ۱۷. مفاهیم و مقوله‌های محوری راهبردهای صنعت برق در الگوی اقتصاد مقاومتی

مفاهیم	مقوله‌ها
۱. به‌کارگیری گاز در سوخت نیروگاه‌ها؛ ۲. به‌کارگیری مدیریت عملکرد؛ ۳. رشد صادرات برق؛ ۴. ارتقاء بازار برق؛ ۵. رشد صادرات محصولات و خدمات؛ ۶. مدیریت راهبردی منابع انسانی؛ ۷. ارتقاء زیرساخت‌های حقوقی؛ ۸. بهبود و تسهیل مقررات رقابت‌محور؛ ۹. نظارت اثربخش بر قیمت‌ها؛ ۱۰. مدیریت عرضه و تقاضا؛ ۱۱. حمایت از بخش غیردولتی صنعت برق؛ ۱۲. حمایت از تعاونی‌ها؛ ۱۳. اصلاح نظام مالی، بانکی و بیمه‌ای؛ ۱۴. توانمندسازی مالی و مدیریتی	راهبردهای عملی ترمیم‌دهنده (کوتاه مدت) مرتبط با اقتصاد مقاومتی

مفاهیم	مقوله‌ها
<p>۱. نهادسازی مناسب؛ ۲. گسترش ارتباط با مراکز علمی؛ ۳. ارتقاء بازارهای رقابتی؛ ۴. هماهنگی با نقشه جامع علمی کشور؛ ۵. خصوصی سازی؛ ۶. اسراف زدایی؛ ۷. ساماندهی نهادها؛ ۸. فسادزدایی؛ ۹. ارتقاء اثربخشی و کارایی؛ ۱۰. چابک سازی بخش حاکمیتی؛ ۱۱. رشد بهره‌وری؛ ۱۲. کاهش شدت انرژی؛ ۱۳. توسعه سرمایه گذاری غیردولتی؛ ۱۴. شرکتی سازی؛ ۱۵. به کارگیری ظرفیت‌های واگذاری؛ ۱۵. توانمندسازی بخش غیردولتی؛ ۱۶. تمرکززدایی؛ ۱۷. مدیریت نرخ ارز؛ ۱۸. ساماندهی واردات؛ ۱۹. ساماندهی نظام ارزی؛ ۲۰. توسعه بیمه‌های اقتصادی؛ ۲۱. انحصارزدایی؛ ۲۲. مقررات گذاری؛ ۲۳. شفاف سازی اطلاعات؛ ۲۴. کاهش آلاینده‌های زیست محیطی نیروگاه‌ها؛ ۲۵. اصلاح الگوی مصرف؛ ۲۶. ارتقاء بازارهای رقابتی؛ ۲۷. کاهش تلفات</p>	<p>راهبردهای عملی ظرفیت ساز (میان مدت) مرتبط با اقتصاد مقاومتی</p>
<p>۱. پایدارسازی بورس؛ ۲. ارتقاء اثربخشی هزینه‌ها؛ ۳. رشد سهم انرژی‌های تجدیدپذیر و پاک؛ ۴. رشد فناوری؛ ۵. رشد دانش هسته‌ای و انرژی‌های نو؛ ۶. ترویج فرهنگ نوآوری و ابتکار؛ ۷. رشد صنعت برق همگام و فراتر از رشد اقتصادی کشور؛ ۸. خوداتکایی؛ ۹. رشد عدالت بنیان صنعت برق؛ ۱۰. فرهنگ سازی مصرف؛ ۱۱. تقویت فرهنگ جهادی؛ ۱۲. فرهنگ سازی کار و تلاش؛ ۱۳. توسعه بخش تعاون؛ ۱۴. رشد مشارکت مردمی؛ ۱۵. ثبات سیاستگذاری اقتصادی؛ ۱۶. ارتقاء امنیت سرمایه گذاری؛ ۱۷. فسادزدایی؛ ۱۸. ارتقاء کارایی نظام نظارتی؛ ۱۹. گسترش فن بازار؛ ۲۰. رشد تحقیق و توسعه؛ ۲۱. رهایی از وابستگی به نفت</p>	<p>راهبردهای عملی مقاوم ساز (بلندمدت) مرتبط با اقتصاد مقاومتی</p>

مأخذ: همان.

۴-۴-۵. مفاهیم و مقوله‌های محوری و انتخابی صنعت برق ایران در الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران

برای ارائه مدل مفهومی براساس روش نظریه مبنایی و با توجه به جدول‌های ۸، ۹، ۱۰ و ۱۴ به دسته‌بندی مفاهیم و مقوله‌های محوری در غالب مقوله‌های انتخابی پرداخته شده است. در این مرحله با تفکر در مفاهیم استخراج شده از مصاحبه‌ها و بازبینی اسناد بالادستی به خصوص سیاست‌های کلی نظام مرتبط با صنعت برق به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته و مقوله‌های انتخابی تعیین شده است. در ادامه برای تعیین و اختصاص مفاهیم و مقوله‌های محوری در مقوله‌های انتخابی به این روش عمل شده است که: مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با چالش‌های صنعت برق ایران را به عنوان شرایط علی الگو در نظر گرفتیم. سپس ظرفیت‌های صنعت برق را به عنوان شرایط بستر ساز و سیاست‌هایی که از دل سیاست‌های کلی نظام و تأیید خبرگان مشخص شد،

به عنوان مقوله راهبردها (راهبردهای صنعت برق در الگوی اقتصاد مقاومتی) و در جهت تأمین اهداف این صنعت مشخص و به صورت مدل مفهومی تحقیق و در شکل ۳ ارائه شده است.

شکل ۳. الگوی اقتصاد مقاومتی در صنعت برق ایران

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۶. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

صنعت برق از آسیب‌های متعددی برخوردار است که مهم‌ترین آن اتکا به بودجه‌های عمومی و منابع ارزان قیمت فسیلی است که به انحصار دولتی در این صنعت مبدل شده است. با اعمال تحریم‌های ظالمانه غرب، این آسیب‌ها به چالش‌های متعددی مبدل شده که مهم‌ترین آن عدم

توسعه ظرفیت‌ها، متناسب با رشد مصرف برق و اقتصاد کشور است. این چالش‌ها از نظر زمان تأثیرگذاری به بازه زمانی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت قابل تقسیم‌بندی است. از این رو برای کاهش یا حذف تأثیرگذاری آن مطابق با دیگر الگوهای اقتصاد مقاومتی تبیین شده، می‌توان با به‌کارگیری ظرفیت‌های موجود صنعت برق و راهبردهای متناسب و مرتبط با آن در جهت رفع چالش‌ها و تحقق اهداف صنعت برق استفاده کرد. از این رو راهبردها نیز متناسب با آن به راهبردهای ترمیم‌کننده (کوتاه‌مدت)، ظرفیت‌ساز (میان‌مدت) و مقاوم‌ساز (بلندمدت) تقسیم می‌شوند. رشد مصرف برق و تأمین زیربنای لازم برای رشد اقتصادی کشور از یک سو و بهره‌وری پایین، عدم کفایت لازم دولت برای سرمایه‌گذاری در جهت توسعه صنعت برق از سوی دیگر، راهبردها را به اصلاح و شکست ساختار سنتی صنعت برق و تفکیک بخش‌های تولید، انتقال و توزیع در قالب بخش‌های رقابت‌پذیر و انحصاری، از طریق نهادسازی و تصدیگری غیرمتمرکز فعالیت‌های بخش‌های مختلف ملزم و نقش دولت را فقط به نظارت و قانونگذاری و به عبارتی نظارت حاکمیتی محدود کرده است. الگوی اقتصاد مقاومتی در صنعت برق از منظر سیاست‌های ابلاغی، به دو بخش حاکمیتی و تصدیگری و از نظر انحصار رقابت‌پذیری به دو بخش «انتقال و توزیع» با ماهیت انحصار طبیعی و «تولید و خرده‌فروشی برق» با ماهیت رقابتی قابل تقسیم است. از منظر تجربیات خبرگان صنعت برق ایران نیز، این صنعت علاوه بر تفکیک ساختارهای حاکمیتی و تصدیگری نیازمند اصلاح در امور مالکیتی و مدیریتی شرکت‌های دولتی و سپس سوددهی و واگذاری آنها به بخش غیردولتی، استقلال مالی و مدیریتی نهادهای صنعت برق است. از طرفی اصلاح و واقعی کردن قیمت برق براساس قیمت تمام شده در سطوح ولتاژ و مشترکان همگن، حذف تدریجی یارانه برق، استقلال و گردش مالی درون صنعت برق نیز منجر به ایجاد انگیزه و تشویق حضور بخش غیردولتی صنعت برق، تشکیل فضای رقابتی در جهت افزایش بهره‌وری، کاهش هزینه‌ها و قیمت برق، رشد سهم انرژی‌های تجدیدپذیر و حذف هر دو پای دولت از سیم برق خواهد شد که از دیگر الزامات مورد تأکید خبرگان صنعت برق در الگوی اقتصاد مقاومتی صنعت برق ایران است. لذا پیشنهاد می‌شود:

۱. در تعیین مطلوبیت‌های راهبردی صنعت برق، الگوی اقتصاد مقاومتی شکل ۳ مدنظر

قرار گیرد.

۲. فعالیت‌ها و وظایف نهادهای صنعت برق متناسب با فضای رقابتی تفکیک شود.
۳. استقلال مالی، مدیریتی و اصلاحات مالکیتی نهادهای صنعت برق مورد ملاحظه و تأکید قرار گیرد.
۴. برنامه‌ریزی بلندمدت و میان‌مدت برای هدفمندسازی و حذف تدریجی یارانه‌ها، تعرفه‌بندی پلکانی مناسب و حذف انحصار از قیمت برق و تعیین آن متناسب با فضای رقابتی و توسط بهره‌بردار بازار برق و تحت مقررات نهاد تنظیم مقررات، مدنظر قرار گرفته تا مسیر توسعه بخش غیردولتی صنعت برق، رشد بهره‌وری، کاهش شدت انرژی، اصلاح الگو مصرف برق و رشد سهم انرژی‌های تجدیدپذیر هموارتر شود.
۵. اعطای قدرت تصمیم‌گیری مستقل مدیریتی به گردانندگان بخش دولتی و غیردولتی صنعت برق ایران به گونه‌ای رقابت‌آمیزتر و در جهت تأمین منافع درازمدت اقتصادی تنظیم گردد.
۶. حذف و پیشگیری از فساد به خصوص حذف انحصار و ویژه‌خواری و جلوگیری از قدرت و تمرکز در بازار برق.

منابع و مآخذ

۱. استافت، استیون (۱۳۸۹). *اقتصاد سیستم قدرت*، ترجمه رحیم میلانی، تهران، نشر همزبان.
۲. اسلامی اندارگلی، مجید، حسین صادقی، علی قنبری و محمود حقانی (۱۳۹۱). «سیاست‌های قیمتی برق بر اشتغال و شاخص عمومی قیمت بخش‌های مختلف اقتصادی ایران»، *فصلنامه مطالعات اقتصاد انرژی*، سال نهم، ش ۳۴.
۳. اعرابی، سیدمحمد و همکاران (۱۳۹۰). «مأموریت، چشم‌انداز و ارزش‌های وزارت نیرو»، تهران، پژوهشکده سما، کارفرما وزارت نیرو.
۴. افشار، کریم و رضا ریاحی (۱۳۸۸). *تجدید ساختار صنعت برق ایران*، تهران، وزارت نیرو، مدیریت شبکه برق ایران.
۵. پیمان‌پاک، علیرضا (۱۳۸۹). *مدیریت انرژی در ایران: وضعیت موجود و راهکارها*، چاپ اول، تهران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۶. تراب‌زاده جهرمی، محمد صادق (۱۳۹۲). «بررسی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)»، *فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی*، سال دهم، ش ۳۲.
۷. حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات قابل دسترسی در: www.farsi.khamenei.ir.
۸. خادمی، سیدموسی (۱۳۸۷). «بررسی و شناخت تهدیدات اقتصاد ملی و ارائه الگوی ارزیابی آنها»، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده مدیریت راهبردی.
۹. خوبی، هاشم (۱۳۸۵). «تحلیل آمارهای تلفات شبکه توزیع، سرانه ماهانه هر مشترک خانگی، زمان خاموشی و مصرف سوخت نیروگاه‌های برق»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۱۰. سیف، اله مراد (۱۳۹۱). *تولید ملی (مسائل، چالش‌ها و راهکارها)*، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۱. سیف، اله مراد و روزبه کمالی (۱۳۹۳). «الگوی کارایی تخصیصی و انطباقی در اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران»، *آفاق امنیت*، سال هفتم، ش ۲۵.
۱۲. شرکت مهندسی مشاور مونتکو (۱۳۹۰). «سامان‌دهی ساختاری صنعت برق ایران»، تهران، کارفرما توانیر.
۱۳. صادقی شاهدانی، مهدی و محمدرضا توکل‌نیا (۱۳۹۰). «تحلیل پویایی اثر اصلاحات ساختاری بر بهره‌وری صنعت برق ایران»، *فصلنامه پژوهش‌های سیاست‌های اقتصادی*، سال نوزدهم، ش ۶۰.
۱۴. عجمی، محمود و همکاران (۱۳۸۴). «آرمان صنعت برق ایران»، تهران، کارفرما توانیر.
۱۵. فرهی بوزنجانی، برزو و ابوالفضل محمدی (۱۳۸۹). «الگوی توسعه و تعالی مدیران از منظر ولایت فقیه»، *فصلنامه مدیریت پژوهش‌های منابع انسانی دانشگاه امام حسین (ع)*، سال دوم، ش ۴.
۱۶. مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۳۹۱). «میزان تلفات در شبکه برق کشور»، دفتر مطالعات انرژی، صنعت و معدن.

۱۷. مشهور، الهه (۱۳۹۰). «تجدید ساختار و قیمت گذاری برق در محیط رقابتی»، پایان نامه دکترا مهندسی برق، دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی.
۱۸. مطالعات گروهی دوره پنجم مدیریت راهبردی نظامی (۱۳۹۲). «راهبردهای ارتقای بهره‌وری ملی با رویکرد جهاد اقتصادی»، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع.
۱۹. مطالعات گروهی دوره ششم مدیریت راهبردی نظامی (۱۳۹۳). «الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در برابر تحریم‌های استکبار جهانی»، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع.
20. Alexander, D. (2013). "Resilience and Disaster Risk Reduction", *National Hazards and Earth System Science*, Vol. 13, Issue 11.
21. Angeon, V. and S. Bates (2015). "Reviewing Composite Vulnerability and Resilience Indexes: A Sustainable Approach and Application", *World Development*, Vol. 72.
22. Hallegate, Stephane (2014). "Economic Resilience Definition and Measurement", *World Bank Policy Research Working*, No. 6852.
23. Jumbe, C. B. L. (2004). "Cointegration and Causality Between Electricity Consumption and GDP: Empirical Evidence from Malawi", *Journal Energy Economics*.
24. Lisnyak, Sergey (2015). "Literature Review Regarding The Concept of Resilience and its Assesment in the Context of the Economic Dimension", *CES Working Papers*, Vol. VII, Issue 2.
25. Roze, Adam (2013). "An Economic Framework for the Development of a Resilience index for Business Recovery", *International Journal of Disaster Risk Reduction*, Vol. 5.